

Szanowni Czytelnicy,

zapraszamy do lektury nowego numeru periodyku „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”. Tematem przewodnim są jednostki pomocnicze UB/SB. Działania części z nich były ukierunkowane na bezpośrednie wsparcie pionów operacyjnych bezpieki, tak aby umożliwić im sprawne wykonywanie ich zadań. Pozostałe tworzyły zaplecze socjalne resortu, z szeroką ofertą wsparcia materialnego i instytucjonalnego, m.in. w zakresie ochrony zdrowia, wczasów i wypoczynku czy kształcenia dzieci funkcjonariuszy. Co ważne, niektóre tematy podjęte przez autorów odnoszą się do zagadnień, które były dotąd nieobecne w badaniach nad aparatem bezpieczeństwa PRL.

Dział tematyczny otwiera artykuł Justyny Dudek, który przedstawia, jak kształtowały się zarobki funkcjonariuszy UB w latach 1944–1956. Autorka zestawiała rozproszone dane na ten temat i przytoczyła informacje na temat uposażeń innych grup zawodowych w omawianym okresie. Patryk Pleskot scharakteryzował organizację i działalność konsumów MBP, czyli sklepów „za żółtymi firankami”. W miejscach tych funkcjonariusze i członkowie ich rodzin mogli kupować artykuły spożywcze i inne dobra konsumpcyjne. Oprócz tego jednostka ta nadzorowała sieć resortowych stołówek, bufetów, warsztatów i zakładów usługowych. Magdalena Dźwigał omówiła organizację i formy akcji wczasów pracowniczych oraz wypoczynku przeznaczonych dla pracowników aparatu bezpieczeństwa publicznego w latach 1945–1956.

W dalszej części działu tematycznego został zamieszczony tekst Witolda Bagińskiego poświęcony okolicznościom powstania i funkcjonowania służby szyfrowej MBP w latach 1945–1954. Jak się okazuje, jednostka ta pracowała nie tylko na rzecz UB, lecz także MO, WOP, WP i kilku innych państwowych instytucji. Artykuł Bogusława Wójcika przenosi czytelnika do rzeczywistości lat osiemnastu. Autor przyjrzał się genezie, strukturze organizacyjnej, zadaniom i metodom pracy Zarządu Polityczno-Wychowawczego MSW. Utworzenie go w 1981 r. było

nawiązaniem do modelu indoktrynowania kadr, jaki już od wielu lat funkcjonował w strukturach Sił Zbrojnych PRL.

Dwa kolejne teksty dotyczą terenowych struktur aparatu represji. Zbigniew Bereszyński scharakteryzował pionierów obserwacji, techniki i perlustracji korespondencji SB w woj. opolskim, opisał ich potencjał organizacyjno-kadrowy, jego źródła i przemiany oraz wybrane przykłady działalności. W tekście Marcina Kasprzyckiego omówiony został Inspektorat Ochrony Funkcjonariuszy WUSW w Nowym Sączu. Komórka ta stanowiła narzędzie kontroli funkcjonariuszy i pracowników cywilnych garnizonu nowosądeckiego. O flocie samochodowej i roli transportu w działaniach służby obserwacyjnej napisała Monika Komaniecka-Lyp. Blok tematyczny wieńczy publikacja Bogusława Wójcika na temat tego, jak w „Biuletynie Zarządu Polityczno-Wychowawczego MSW” przedstawiano służbę, życie rodzinne oraz pozycję społeczną funkcjonariuszy, żołnierzy i pracowników resortu.

W dalszej części numeru znalazły się dwa artykuły badaczy zagranicznych. Pavel Žáček omówił, jak przebiegała amerykańsko-czechosłowacka współpraca na płaszczyźnie wywiadowczej w okresie II wojny światowej i krótko po niej. Máté Gergely Balogh scharakteryzował obraz Stanów Zjednoczonych, jaki pokazywano w materiałach szkoleniowych węgierskich organów bezpieczeństwa.

Dział „Varia” otwiera artykuł Roberta Klementowskiego *Resortowy homo sovieticus w świetle obchodów 10 rocznicy PRL*. Kolejne trzy teksty odnoszą się do wczesnego okresu funkcjonowania aparatu represji. Mirosław Surdej opisał działania komunistycznego aparatu represji wobec dowódcy oddziału partyzackiego „Jędrusie” Józefa Wiącka pseudonimy „Sowa”, „Kleszcz”. Organizacja ta w czasie II wojny światowej prowadziła akcje na Kielecczyźnie i Podkarpaciu. Jarosław Wasilewski podjął wątek działań aparatu represji wobec czołowych białostockich pracowników organów bezpieczeństwa odpowiedzialnych w latach trzydziestych XX w. za zwalczanie ruchu komunistycznego. W swoim tekście odniósł się do powojennych losów Adama Półtorzeckiego, Bolesława Kontryma, Witolda Skrętowskiego i Adama Kellera.

Jedynym tekstem poświęconym służbom wojskowym jest publikacja Marka Hańderka pt. *Pozyskiwanie danych wywiadowczych o wojskach zachodnich przez oficerów attachatu wojskowego komunistycznej Polski w ChRL i KRLD we współpracy z wywiadami wojskowymi tych państw podczas wojny koreańskiej*.

W omawianym dziale znajduje się także studium Adama Dziuby zatytułowane *Wesprzeć partię. Policja polityczna w wyborach sejmowych z 1952 i 1957 roku*. Dwa kolejne teksty dotyczą osób wykorzystywanych przez organy bezpieczeństwa w charakterze źródeł. Ariel Orzełek opublikował opracowanie pt. „Mariusz”, „Derby” i „Stanisław”. *Rywalizacja o władzę w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Społecznym po upadku Jana Frankowskiego w kontekście uwikłania agenturalnego czołowych działaczy (1968–1974)*, natomiast Andrzej W. Kaczorowski przedstawił sylwetkę redaktora „Słowa Powszechnego” Andrzeja Czarskiego i jego kontakty

z SB. Problematyki kontrwywiadowczej dotyczy tekst Anny Grabowskiej-Siwiec zatytułowany *Praca informacyjna Departamentu II MSW w okresie negocjacji Układu między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Federalną Niemiec o podstawach normalizacji ich wzajemnych stosunków (1969–1970)*.

Mało znanych kwestii dotyczy artykuł Michała Sywuli. Autor ten zaprezentował strukturę organizacyjną, kadry i codzienną służbę Zmotoryzowanych Odwodów Milicji Obywatelskiej w Gdańsku. Przy opracowywaniu tego tematu wykorzystał nie tylko archiwalne dokumenty, lecz także relacje funkcjonariuszy.

W dziale biograficznym został opublikowany artykuł Macieja Korkucia na temat Józefa Jurkowskiego, który podczas służby w UB kierował WUBP w Bydgoszczy, Gdańsku i Katowicach, a także był dyrektorem Departamentu V KdsBP. Krzysztof Łagojda opracował szkic prozopograficzny i biogramy naczelników więzienia nr 1 przy ul. Kleczkowskiej we Wrocławiu w latach 1945–1956. Marcin Antczak przedstawił życiorysy Wiery Żadziwicz i Wandy Samarskiej, które służyły w aparacie pomocniczym łódzkiej bezpieki.

Charakter źródłowy ma publikacja Rafała Olberta *Działalność TW ps. „Konarski” a rozpracowywanie pracowników Ambasady RFN w Warszawie przez Departament II MSW*.

Dział recenzyjny zawiera omówienia dwóch publikacji. Paweł Orłowski przedstawił monografię Pawła Piotra Warota *Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie. Struktura – kadry – działalność* (Białystok–Warszawa 2021), Przemysław Benken jest natomiast autorem artykułu recenzyjnego książki Piotra Haca *Rzeczywistość równoległa. Plany dotyczące wprowadzenia w Polskę w latach 1987–1989 stanu wyjątkowego na tle rozmów rządzących z opozycją* (Katowice–Warszawa 2023).

Na koniec chcielibyśmy zaprosić badaczy interesujących się tematyką aparatu represji Polski „ludowej” do współpracy przy kolejnych numerach czasopisma, a także do udziału w konferencjach naukowych odbywających się pod patronatem redakcji. Zapraszamy do odwiedzenia naszej strony internetowej pod adresem <https://czasopisma.ipn.gov.pl/index.php/arpl>. Znajdują się na niej m.in. wszystkie opublikowane dotąd artykuły, nagrania z konferencji naukowych i spotkań promujących periodyk.

dr Witold Bagieński
redaktor prowadzący numeru 22 (2024)